

voetbalwedstrijden en tot filmvertoningen. Hij zocht en vond steun bij Berg – steun ook tegen Kotälla, tegen wie hij materiaal verzamelde op grond waarvan Kotälla, schijnt het, wegens het mishandelen van gevangenen door het *SS- und Polizeigericht X* zelfs tot gevangenisstraf veroordeeld werd (een straf die hij niet uitzat). Steeg het van de Laar ietwat naar het hoofd? Wij menen van wel. ‘Langzaam werd de toestand zó’, schreef hij in een naoorlogse apologie, ‘dat *ik* inplaats van de Duitse leiding dictator in het kamp werd.’¹ Alsof de macht die hij uitoefende, ooit iets anders dan een afgeleide macht geweest was!

Van de Laars ‘dictatuur’ duurde zeven maanden: op Dolle Dinsdag (5 september '44) werd hij in vrijheid gesteld. Joep Schols uit Sevenum werd zijn opvolger – *zijn* candidaat.

Met de ‘officiële’ Duitse concentratiekampen vergeleken, bleef Amersfoort ook in de tweede periode een wanordelijk en slordig kamp. Dat viel vooral diegenen op die in september '44 uit het ontruimde kamp Vught naar Amersfoort overgebracht werden: vijftien Indische gijzelaars die begin september uit Gestel naar Vught overgeplaatst waren, en, uit de overige gevangenen van Vught, enkele strafgijzelaars. Wat die vijftien in Amersfoort meteen al trof was dat in het *Revier* druk gerookt werd, terwijl dat verboden was (‘toen we vroegen waar we de as moesten laten, zeiden ze ons dat we die in een holle stijl van een der bedden moesten doen; als deze vol was, begon men aan een andere’²). Een van de strafgijzelaars kwam in Amersfoort in barak 10 terecht, ‘bekend om zijn vlooiën en luizen’ (daar waren de andere barakken ook van vergeven!) –

‘En bij binnenkomst blijkt ons al direct het verschil in zindelijkheid: bij ons te Vught alles ordelijk, hier een chaos, ieder doet maar wat hij wil. Op de appèlplaats, blijkbaar hier de verzamelplaats van de gevangenen (ook weer geheel anders dan te Vught) een gebedel om peukjes sigaretten en geschooi om tabak. Het grote verschil van de soort gevangenen valt ons op, in doorsnee hier de meesten in vervuilde toestand, terwijl in Vught men er juist op gesteld was, er

¹ F. H. M. van de Laar: ‘Kampervaringen’ (jan. 1946), p. 3 (Doc I-994, a-6).

² J. A. H. Rijshouwer in J. A. H. Rijshouwer en H. van Wermeskerken: *Vier jaar Indisch gijzelaar*, p. 335.